

Rad brodogradilišta i radionica mornarice NOVJ u drugoj polovini 1943. godine

Rade GUBERINA, Beograd

Rukovodstva i organizacije KPJ na našoj obali i otocima su u prvoj godini NOR-a, (srpanj 1941. — srpanj 1942), uspješno realizirali jedan od osnovnih načela koje je postavio Vrhovni komandant drug Tito u danima ustanka, o razvijanju oružane borbe i stvaranju oružanih jedinica u svim dijelovima naše zemlje, pa i na moru. U drugoj ratnoj godini, oslobođen je dio obale i otoka, uspostavljen je veći ili manji slobodni teritorij, najveći i najstabilniji na Makarskom primorju. Tu su organizirani Prvi mornarički odred, naoružani mali ribarski čamci i izvedene oružane akcije na neprijateljske brodove. Uspostavljene su mehaničarske radionice i improvizirani navozi za opravku i održavanje plovniha jedinica. U danima kapitulacije Italije, jedinice NOV i POJ, uz pomoć organiziranog naroda, na čelu sa KPJ, oslobodile su cijelu obalu i otoke, osim nekoliko gradova. Na hiljade pomoraca, ribara, obalskih radnika i težaka, sa oko 300, uglavnom drvenih brodova stupilo je u NOV. Vrhovni komandant drug Tito je 18. listopada 1943. izdao naredbu o formiranju Štaba mornarice NOVJ. Ona je, u okviru naših oružanih snaga dobila važne i složene zadatke, a izvršavala ih je u uslovima neprijateljske tehničke i zračne premoći. Pored toga, bilo je očito, da će ta naša prva mornarica, koja se sastojala samo od drvenih čamaca i ljudi, ali od ljudi čelična srca, da će ta mornarica uspjeti savladati sve zadatke koji su stavljeni pred nju...«

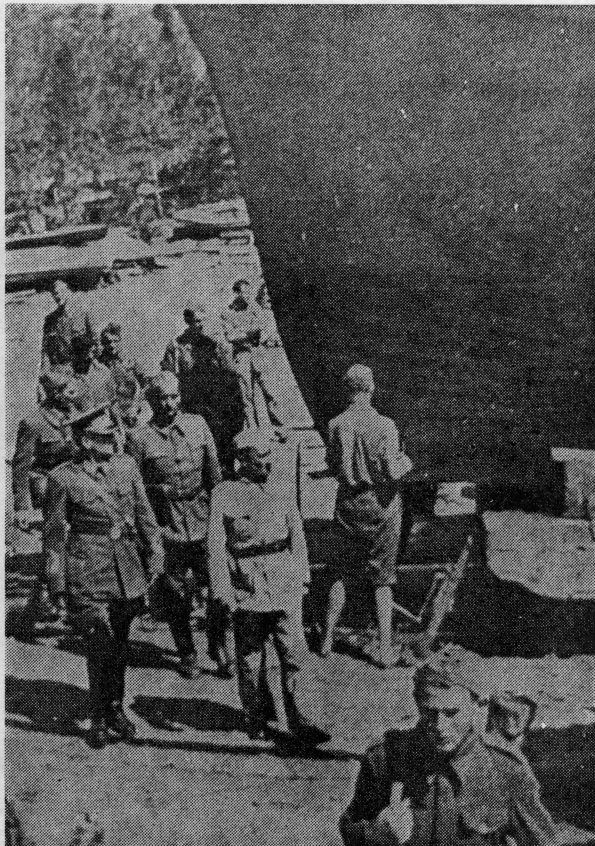
U realiziranju zadataka na razvijanju narodno-oslobodilačkog rata na moru, koje je postavio Vrhovni komandant pred našu Mornaricu, tehničkoj je službi pao u dio obiman, složen i odgovoran posao. Ona je dotadašnje ribarske brodove opremala i pretvarala u ratne jedinice, naoružane i pomoćne brodove je održavala u ispravnom stanju, vadila je iz mora potopljene i osposobljavala ih za plovidbu. Ovim je omogućavala Mornarici NOVJ da izvodi oružane akcije na moru, vrši desantne prepade, prevozi jedinice, evakuira ranjenike, zbijeg i prebacuje raznovrsni materijal i opremu. Okosnicu pak tehničke službe sačinjavali su brodogradilišta i radionice, stvorene na našem tlu, sopstvenim snagama i sredstvima.

Sredinom rujna 1943, na oslobođenom teritoriju je bilo više brodogradilišta, među njima i velikih kao u Splitu, Kraljevici, Trogiru, Boki Kotorskoj. Većina ih se nije mogla koristiti za gradnju ili opravke, uslijed brzog prodora njemačkih snaga ili žestokih borbi, koje su na njihovim prilazima vodile jedinice NOV i POJ (Split, Trogir, Kraljevica). Ipak, ona su, pored materijala, strojeva i alata, koji su dijelom evakuirani, dali ono što je najdragocjenije — vrijedne, stručne i odane kadrove. U konkretnim uslovima, osnovu tehničke službe su činila mala mjesna brodogradilišta i radionice na otocima, koja su prikupljanjem ljudi, strojeva i alata iz velikih brodogradilišta sa kopna, snažno ojačala ili su organizirana nova brodogradilišta i radionice na mjestima gdje ih do tada nije bilo, a vojna situacija je zahtijevala da se tu organiziraju. S njima su rukovodili novoformirani Tehnički odsjeci i sekcije u sastavu Štaba mornarice i štabova Pomorsko-obalskih sektora.

Na otocima i dijelom na obali radilo je više brodogradilišta. Među prvima je organizirano brodogradilište u Vrboskoj na Hvaru, već krajem srpnja. Ono je ugradilo motor i naoružalo dva leuta, koji pod imenom »Partizan II« i »Partizan III« ulaze u sastav naoružanih brodova.* Na susjednom Braču su radila tri brodogradilišta (dva u Milni i jedan u Sumartinu), a u Rogaču na otoku Šolti jedno. Korčula je imala dva brodogradilišta, jedno veliko u gradu Korčuli, najveće i najopremljenije na svim dalmatinskim otocima, i

drugo malo u Vela Luci. Brodogradilište i radionice u gradu Korčuli su radili odmah za potrebe Mornarice. Međutim, uslijed prodora njemačkih snaga na Pelješac, ono je moralo prekinuti rad i evakuirati se u Vela Luku. Krajem studenoga veluško brodogradilište je bilo najveće i najopremljenije na području V POS-a. Vis je imao malo mjesno brodogradilište i mehaničku radionicu. Uslijed razvoja vojne situacije Vrhovni mu je komandant dodijelio značajnu strateškijsku ulogu. U skladu sa tim, na njemu je Štab Mornarice organizirao jake objekte tehničke službe, evakuiranjem brodogradilišta i radionica sa Hvara, Korčule, Brača i Šolte. Otok Vis postaje tehnička baza Mornarice NOVJ.

Na otocima i obali sjevernog Jadrana i sjeverne Dalmacije radila su brodogradilišta u Kraljevici (veoma kratko), na Lošinju i Krku, otoku Murteru i još nekim otocima. Osim kraljevačkog, najveća i najopremljenija bila su dva brodogradilišta u Malom Lošinju, koja su sa onim u Puntu, na otoku Krku, radila do prvih dana studenoga, tj. njemačkog desanta na ove otoke. Najjače sjeverodalmatinsko otočko brodogradilište u Betini, na otoku Murteru, je radilo nešto duže, do potkraj studenoga. Međutim, gubitak jedne slobodne teritorije i na njoj tehničkih objekata nije značio i njihovo gašenje i prestanak rada. Naprotiv, komande i štabovi Mornarice, tražili su i nalazili načina, da se tehnička osnova očuva a kasnije i proširuje. Na novim mjestima u skrivenim uvalama i dragama uspostavljani su novi pogoni ili su organizirane »pokretne radionice« i »pokretne radne grupe« koje su obavljale

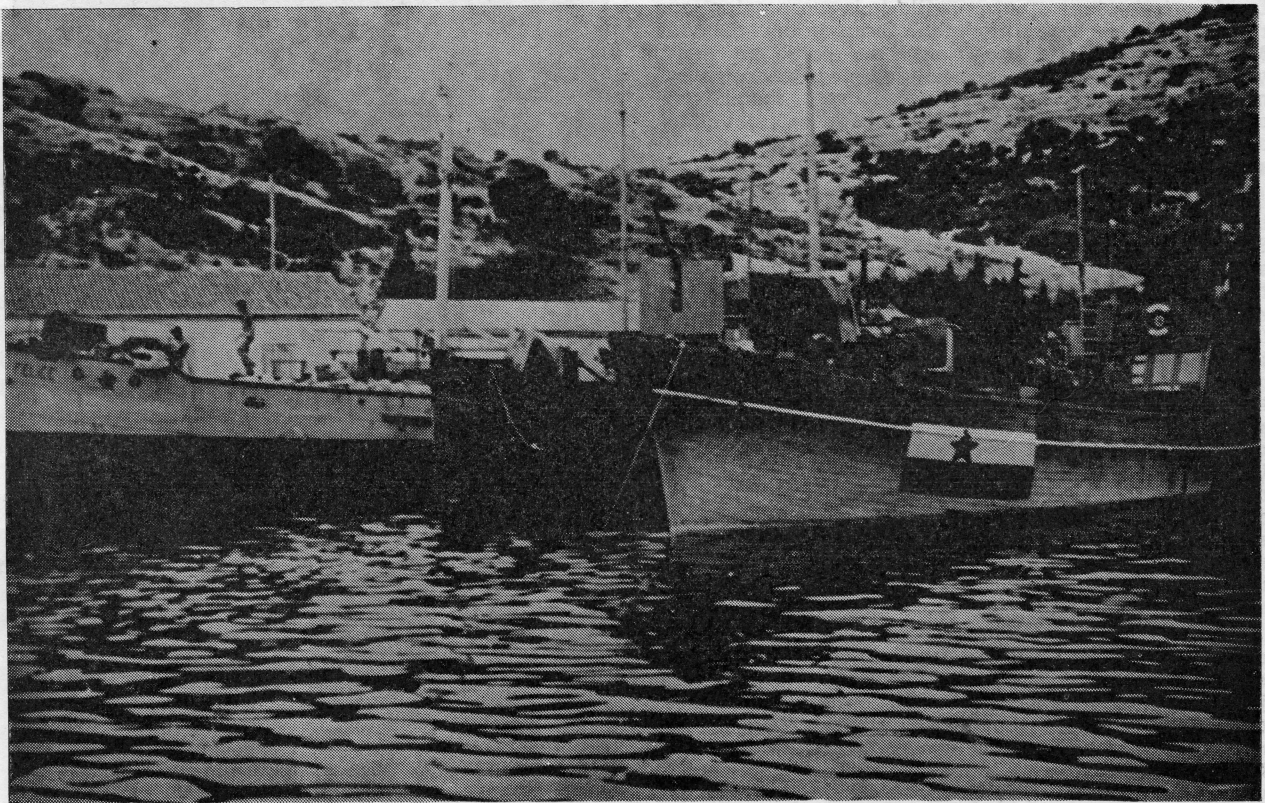
Vrhovni komandant drug Tito obilazi brodogradilište na otoku Visu

poslove brodogradilišta i radionica. Tako je Štab III POS-a umjesto betinskog brodogradilišta organizirao za svoje potrebe novo, u uvali kod Sali-a, na Dugom otoku, a Štab II POS-a je organizirao brodogradilište u Supetarskoj Dragi na otoku Rabu. Pokretne radionice i pokretne radne grupe najviše su radile na području III POS-a ali i na ostalim sektorima, opravljajući brodove i osposobljavajući ih za vožnju u mnogobrojnim uvalama i dragama. Ovim se mjerama osiguravao kontinuitet rada tehničke službe i ulagao vanredan napor na širenju i grananju njene osnove.

Mehaničarske radionice su radile na Braču (tri: u Spliskoj, Postirama i Sumartinu), na Hvaru (dviije: u Vrboškoj i Starom gradu), Šolti u (u Stomorskoj), Čiovu (Hrušćica Podokrug), Korčuli (gradu), Visu (Komiža) Dugom otoku (Sali), Senju, Jablancu i Rabu, i u još nekim mjestima, ali kratko. Radionice su organizirane u blizini brodogradilišta, prerastanjem dotadašnjih malih mjesnih radionica ili osnivanjem potpunih novih od kadrova, strojeva i alata prebačenih sa drugih područja. Tokom listopada bila je najveća i najopremljenija radionica u Spliskoj (otok Brač). Raspolagala je raznovrsnim strojevima, livnicom, pirotehtnikom, alatom i krojačnicom. U njoj su radila 24 visokokvalificirana radnika i stručnjaka. Opravljala je oružje, municiju i brodske strojeve, obavljala sve opravke na brodovima i izrađivala dijelove za motore. Na Hvaru je bila najjača »strojo-mehaničarska« radionica u Starom gradu, sa 9 radnika, koja je prilikom novih radnika i strojeva, postala Centralna mehaničarska radionica IV POS-a. Bračke, hvarske, čiovske i šoltanske radionice su radile do potkraj studenoga 1943, kada počinje postepena evakuacija dijela strojeva, alata i ljudstva na Vis. Dio ljudstva i strojeva nastavio je rad do kraja prosinca kada se i on prebacuje na Vis. Međutim, već krajem listopada, Štab Mornarice je u Kcmiži organizirao novu mehaničarsku radionicu, koju je u izvještaju upućenom Štabu VIII korpusa, sredinom studenoga, označio kao »najvažniju« i koja je sve poslove nesmetano i brzo obavljala.

Brodogradilišta i radionice Mornarice NOVJ obavljali su važne i raznovrsne poslove. Opremali su i naoružavali leute, kočare i motorne jedrenjake i pretvarali u naoružane brodove Mornarice. Oni su tako, pored ostalih, opremili flotile naoružanih brodova koji su ušli u sastav Bračke, Hvarske, Korčulanske, Viške, Šoltanske, Primorske, Pelješke, Lastovske, Virske, Molatske, Pašmanske i Kornatske flotile sa oko 40 naoružanih brodova. Održavali su u ispravnom stanju naoružane i pomoćne brodove, kako bi Mornarica mogla da izvršava svakodnevno zadatke: vodi borbu sa neprijateljskim brodovima, sadejstvuje u operacijama kopnenih snaga, prevozi jedinice, ranjenike, zbjig i raznovrsni materijal i održava saobraćaj sa oslobođenim dijelom južne Italije. Ovi su se zadaci mogli izvršavati samo sa brodovima, a njihova ispravnost, njihov »život«, ovisio je o radnim kolektivima brodogradilišta i radionica, njihove stručnosti, umještosti, zalaganja, samoinicijative, inovacija i upornosti. A tih je osobina bilo u ovim vojnim radnim kolektivima kao i kod njihovih drugova u operativnim jedinicama. Partijske i skojevske organizacije su ih njegovale i razvijale u svojim redovima i širile na sve članove kolektiva. Stoga je i bilo moguće da se sa skromnim sredstvima postizu tako veliki radni uspjesi.

Plovni park Mornarice NOVJ bio je uglavnom sastavljen od drvenih brodova raznovrsne namjene, pretežno za ribarenje i prevoz tereta. Najveći broj jedinica imao je već dugi vijek a za vrijeme okupacije nije redovno održavan, opravljan i remontiran. Ulaškom u sastav Mornarice NOVJ, u datim uslovima, brodovi su svakodnevno izvršavali mnoge zadatke. Preveliko naprezanje, nametnuto ratnim potrebama, dovelo je do čestih kvarova. Mnoga oštećenja i havarije nastajala su u borbama sa neprijateljskim brodovima na moru. Uz to, neprijateljska avijacija je često, potkraj jeseni, gotovo svakodnevno, bombardirala i mitraljirala brodove u vožnji i na sidrištima. Sve je to uticalo na obim i veličinu oštećenja, na broj neispravnih plovnih jedinica. Vojni kolektivi brodogra-

Remontna baza mornarice NOVJ Vis 1944. Vide se s desna NB-4, NB-13 i zarobljeni Felice

dilišta i radionica su radili da održe što veći broj brodova u operativnom stanju. Na osnovu djelomičnih podataka, vidi se da je velalučko brodogradilište, za mjesec dana (sredina listopada do sredine studenoga) osposobilo za plovidbu oko 50 plovnih jedinica, među kojima i one najveće iz sastava IV i V POS-a. Radionica u Starom gradu je u studenome osposobila 13 motornih jedrenjaka. U danima, kada je gotovo svaki brod bio neophodan, potkraj prosinca, u vrijeme evakuacije jedinica, zbijega i materijala na Vis, 4 njemačka aviona, 28. prosinca su oštetila 15 brodova u uvalama Hvara. Sutradan izjutra, u dnevnom izvještaju, Štab IV POS-a je izvjestio Štab mornarice, da će sva oštećenja i havarije »vlastitim sredstvima biti odstranjena« u toku dana. Slijedećeg je jutra viša komanda obaviještena: »Brodovi koji su 28. o. m. pretrpjeli avionski napad po uvalama u okolici Hvara, popravljani su osim broda »Mir vami«... Dio ovih brodova su već noću 30/31. prosinca učestvovali u prevoženju oko 3.500 vojnika, oko 900 zbijega i 15 vagona materijala sa Hvara, Brača i Šolte na Vis, uvršteni u konvoj od 46 plovnih jedinica.

Vojni kolektivni brodogradilišta i radionica su vodili svojevrsnu bitku za brodove, težeći da ih što prije vrate ispravne u plovidbu. Otuda se velika pažnja pridavala organizaciji i efikasnosti u radu. Stoga u izvještajima Štaba IV POS-a u kasnu jesen i početkom zime 1943. godine, sve češće, gotovo svakoga dana, susrećemo formulaciju, »u toku noći i dana opravljeno je« toliko brodova. A broj plovnih jedinica koje su pristizale na opravke se mijenjao, kao što nam to pokazuju podaci iz siječnja naredne godine, i kretao od 5 (13. siječnja) do 11 (28. siječnja). Opravljeno je i osposobljeno od 4 (16. siječnja) do 7 brodova (18. siječnja). Ipak, upornošću i naprezanjem, ova svojevrsna bitka je dobijena, pa je broj jedinica u radu, opadao. Zato se nije desilo da zbog nedostatka brodova Mornarica NOVJ nije mogla da izvrši neki od zadataka koje su pred nju postavljali viši štabovi. Ta je činjenica bila ujedno i veliko priznanje tehničkoj službi.

Uz ove glavne zadatke, vojni brodogradilišni i radnički kolektivni su tokom jeseni 1943. izradili i opremili nekoliko novih plovnih jedinica. Brodogradilište u gradu Korčuli je u drugoj polovini rujna i u listopadu izgradilo 11 barkasa. Dvije su bile završene krajem listopada i porinute u more. Na njih su ugrađeni novi motori, postavljeno naoružanje, pa su uvršteni u pomorske sastave. Barkasa br. 1. izvršila je probnu vožnju od Korčule do Orebića 6. studenoga, sa opterećenjem od 14 mornara. Sa ugrađenim Diesel motorom od 40 KS razvila je srednje brzine od 6,5 do 8 NM u zavisnosti o promjena brzina motora. Po svemu sudeći, bila je to prva plovna jedinica izrađena i opremljena u jednom od brodogradilišta NOVJ. Preostale barkase su noću

10/11. studenoga evakuirane iz Korčule u Vela Luku gdje je nastavljen rad na njihovoj dogradnji i opremi, pa su i one uvrštene u sastave.

Ovaj djelomičan pregled rada brodogradilišta i radionica pokazuje da se tehnička služba Mornarice NOVJ razvijala na istim načelima kao i Mornarica i oružane snage naše zemlje uopće, načelima koje je postavio Vrhovni komandant drug Tito. Organizirala se i razvijala u borbi, na našem tlu, od naših ljudi, našim sredstvima ili sredstvima otetih od neprijatelja. Oslanjala se na sopstvene snage, na duboku svijest našega čovjeka, njegovu samoinicijativu, entuzijazam i stvaralaštvo. Drvene ribarske brodove pretvarala je u ratne brodove Mornarice NOVJ. Predvođeni komunistima, vojni kolektivni brodogradilišta i radionica, vodili su svakoga dana svojevrsnu bitku za »život« brodova i omogućili Mornarici i kopnenim jedinicama da uspješno izvršavaju zadatke. Gubljenjem jedne teritorije sa radionicama i brodogradilištima, nisu zastajali, već su tražili i nalazili izlaza: na novim mjestima su organizirali nove pogone ili su osnivali »pokretne radionice« i »pokretne radne grupe« i održavali plovni park. Pored svih tih zadataka, veoma je interesantno, da su u brodogradilištima izrađeni i opremljeni novi brodovi. Uporan, požrtvovan i dobro organiziran rad, omogućavao je da se veliki broj brodova nalazio stalno u plovidbi, pa je bilo moguće da se tokom noći samo sa jednog područja prebacuje i preko 5.000 vojnika sa opremom, ranjenika i zbijega (sredina studenoga iz rajona Podgore, krajem prosinca sa Korčule) pod borbom. U ovom periodu, a to je bilo i kasnije, mala mjesna brodogradilišta i radionice, sa dva tri radnika izrastala su u jake proizvodno-uslužne objekte, sa po sto radnika. Tako su viške radionice i brodogradilišta u rujnu 1943. imala oko desetak radnika, da bi početkom 1944. imala dva brodogradilišta i četiri radionice koje su u ljeto iste godine brojili preko 330 visokokvalificiranih radnika i stručnjaka. Dakle, rukovodstva i organizacije, štabovi i komande su na poseban način ostvarivali u razvoju tehničke službe sva bitna načela Titove koncepcije razvoja oružanih snaga naše zemlje. Radeći uporno i stvaralački na realiziranju tih načela u uslovima borbe na moru, tehnička služba Mornarice NOVJ, njena osnova, brodogradilišta i radionice, sa uspjehom su obavili svoj dio zadataka i doprinijeli da je Mornarica NOVJ izvršila sve zadatke koje je pred nju postavio Vrhovni komandant drug Tito. Bio je to dakle dio našeg, originalnog, revolucionarnog procesa u razvoju oružanih snaga naroda, pod vodstvom KPJ na čelu sa Titom.

* U članku pod ovim pojmom označavamo i naoružane brodove (NB) i patrolne čamce (PC).

do pobjede

